

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ПІГАРЕВА Г. І.,
асистент кафедри права
та публічного адміністрування
(Маріупольський державний
університет)

УДК 341.24:346.91(477)(045)

НОРМИ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена визначенню поняття міжнародних договорів. Проаналізовано значення й особливості застосування норм міжнародних договорів у господарському судочинстві України. Підкреслено, що Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини посідають особливе місце серед міжнародних договорів у сфері господарського судочинства.

Ключові слова: міжнародний договір, міжнародна угода, правила міжнародного договору, національне законодавство, господарське судочинство, Конвенція, Європейський суд із прав людини.

Статья посвящена определению понятия международных договоров. Проанализировано значение и особенности применения норм международных договоров в хозяйственном судопроизводстве Украины. Подчеркнуто, что Конвенции о защите прав человека и основных свобод и решениям Европейского суда по правам человека принадлежит особенное место среди международных договоров в сфере хозяйственного судопроизводства.

Ключевые слова: международный договор, международное соглашение, правила международного договора, национальное законодательство, хозяйственное судопроизводство, Конвенция, Европейский суд по правам человека.

The article is devoted to the definition of the concept of international agreements. Analyzes the meaning and features of application of international agreements in the economic judicial proceedings in Ukraine. Emphasized that the European Convention on Human Rights and the European Court of Human Rights a special place among the international agreements in the field of economic justice.

Key words: international treaty, international agreement, rules of international treaty, national legislation, economic justice, Convention, European Court of Human Rights.

Вступ. Розвиток господарського законодавства в Україні здійснюється з урахуванням економічних, політичних, соціальних та інших перетворень, які виникали в процесі становлення України. Удосконалення господарського судочинства спрямоване на підвищення загального рівня судової діяльності, а тому норми міжнародних договорів мають значний вплив на подальший розвиток і оновлення норм національного господарського процесуального права. Оскільки Україна є активною учасницею міжнародних договорів і угод, господарське судочинство має здійснюватися на основі міжнародно-правових стандартів.

Актуальність теми дослідження підтверджується ступенем дискусійності теми. Наразі практично немає жодної фундаментальної роботи, присвяченої дослідженню норм міжнародних договорів у господарському судочинстві.

Окремі аспекти норм міжнародних договорів у міжнародному праві були досліджені такими вченими, як Цвік М.В., Петришин О.В., Назаренко О.А. та інші.

Питання особливостей застосування норм міжнародних договорів у господарському судочинстві досліджували такі вчені, як Беляєвич О.А., Мамутов В.К., Чернадчук В.Д. та інші.

Постановка завдання. Метою статті є загальнотеоретичне дослідження значення й особливостей застосування норм міжнародних договорів у господарському судочинстві України.

Результати дослідження. Норми міжнародних договорів є необхідним елементом нового світового порядку, а тому їхня роль та значення в господарському судочинстві неухильно зростають.

Термін «міжнародний договір» є узагальнюючим поняттям, яке поєднує різноманітні міжнародні угоди. Міжнародний договір України – це договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи в декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування [1].

Схоже визначення міжнародного договору міститься у ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [2] і Віденської конвенції про право договорів між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. [3], тобто міжнародний договір – це врегульована міжнародним правом угода, укладена державами й іншими суб'єктами міжнародного права в письмовій формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її найменування.

У загальній теорії права сформульовані основні характерні ознаки міжнародного договору:

- це правовстановлюючий акт, змістом якого є сформульовані сторонами договору взаємні права, обов'язки, порядок їх реалізації, а також відповідальність за невиконання або неналежне виконання добровільно взятих на себе зобов'язань;

- його юридична сила залежить від правового статусу суб'єктів, які його укладають;

- міжнародний договір є частиною національного законодавства; з одного боку, він є похідним від конституції й законів, заснований на них, не може їм суперечити, доповнює й конкретизує чинне законодавство, а з іншого – є основою для прийняття інших юридичних актів;

- він покликаний забезпечити публічний, загальний інтерес, загальне благо, тому виконання договірних зобов'язань гарантується державою шляхом застосування різних форм, засобів, методів, у тому числі примусового характеру;

- міжнародний договір укладається і вступає в силу відповідно до встановленої процедури (ратифікація, затвердження, узгодження тощо);

- він розрахований на тривалий термін дії, багаторазове застосування [4, с. 189].

Певна характеристика міжнародних договорів закріплена в законодавстві України:

- по-перше, відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [5]. Положення цієї статті співзвучні з чинним Законом України від 29 червня 2004 р. «Про міжнародні договори України». У ч. 2 ст. 19 цього Закону уточнюється: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [1];

- по-друге, Законом України від 17 липня 1997 р. «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» наша держава як член Ради Європи повністю визнала обов'яз-

ковою (без укладання спеціальної угоди) юрисдикцію Європейського суду в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції [6];

– по-третє, у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» чітко зазначається, що суди під час розгляду справ застосовують Конвенцію та практику Європейського суду як джерело права [7];

– по-четверте, положення Господарського процесуального кодексу України також відображають конституційні приписи щодо того, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства (ст. 9 Конституції України). Так, про це додатково йдеться в нормах ст. 4 Господарського процесуального кодексу [8].

Застосування в Україні визнаного нею міжнародного договору є складним процесом, який вимагає узгодження із цим договором національного законодавства. Водночас міжнародні договори мають і інший аспект застосування. Йдеться насамперед про ті з них, що спрямовані на розвиток співпраці між країнами з питань здійснення судочинства. Таким чином, застосування норм міжнародних договорів має для судів виключно важливе значення, оскільки не тільки зумовлене розширенням міжнародних зв'язків України у сфері здійснення судочинства, а й впливає на ефективність останнього, насамперед тоді, коли здійснювати судовий розгляд справи неможливо без проведення певних процесуальних дій на території іншої країни.

Україна є активною учасницею міжнародних договорів і угод, а тому велике значення при визначенні порядку господарського судочинства мають міжнародні акти загального характеру, що встановлюють загальновизнані міжнародним правом стандарти судового захисту прав і свобод людини й громадянина, які повинні застосовуватися під час вирішення справ незалежно від їх суб'єктивного складу. У числі таких міжнародно-правових актів слід назвати Загальну декларацію прав людини 1948 р. [9] та Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. із подальшими протоколами до неї [6]. Багато положень цих актів інкорпоровані законодавцем у національне господарське законодавство, що не позбавило їх властивості бути одночасно й частиною міжнародного права. При цьому відповідні міжнародно-правові акти в інших своїх положеннях зберігають самостійне значення. Уміщені в них правила, що є складовою частиною правової системи України, нерідко застосовуються судами безпосередньо у взаємозв'язку з нормами національного закону при визначенні порядку розгляду й вирішення конкретної господарської справи, особливо тоді, коли необхідно визначити параметри правосуддя з урахуванням деяких оціночних понять, наприклад, таких, як справедливий розгляд спору про права й обов'язки, розумний строк судочинства, дозвіл будь-якого спору незалежним і неупередженим судом.

Отже, слід наголосити на тому, що особливе місце серед міжнародних договорів у сфері господарського судочинства належить Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод та рішенням Європейського суду з прав людини, оскільки Конвенція – це один із основних міжнародних договорів, який визнає та гарантує права людини в господарському судочинстві.

Однак судова практика складається таким чином, що господарські суди частіше застосовують положення Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності, ніж Конвенції, оскільки в цій Угоді передбачені більш прості й сприятливі умови й форми співробітництва в досить вузькому й специфічному колі правовідносин у сфері підприємницької й іншої господарської діяльності. Положення Конвенції застосовуються щодо питань, які не врегульовані Угодою [10].

Слід зазначити, що суди в цілому забезпечують якісний і своєчасний розгляд господарських справ, у яких застосовуються норми міжнародних договорів. Проте мають місце й недоліки, тобто суди не завжди враховують положення самих міжнародних договорів.

Важливим кроком у розвитку господарського законодавства України є потреба в розробці Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій із питань господарського судочинства. У цій Інструкції слід сформулювати вимоги щодо документів, необхідних для розгляду питання про виконання рішень іноземного суду на території України.

Таким чином, ефективне застосування норм міжнародних договорів у господарському судочинстві залежить від того, наскільки повно вони інкорпоровані в національне законодавство, та від правильного їх розуміння.

Важливим моментом під час розгляду справ за участю іноземних осіб є встановлення застосовного права для вирішення конкретного спору. У силу окремих міжнародних договорів або колізійних норм національного законодавства господарські суди мають застосовувати матеріальні закони іноземної держави.

Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює основні засади судочинства за участю іноземних держав:

– взаємність проявляється в тому, що суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, крім випадків, якщо застосування права іноземної держави на засадах взаємності передбачене законом України або міжнародним договором України;

– норма права іноземної держави не застосовується, якщо її застосування призводить до наслідків, явно несумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України;

– документи, видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України;

– суд може застосовувати імперативні норми права іншої держави, які мають тісний зв'язок із відповідними правовідносинами. При цьому суд має брати до уваги призначення та характер таких норм, а також наслідки їх застосування або незастосування;

– якщо застосуванню підлягає право держави, в якій діє кілька територіальних або інших правових систем, належна правова система визначається відповідно до права цієї держави. За відсутності відповідних правових норм застосовуються норми тієї правової системи, яка має більш тісний зв'язок із правовідносинами [11].

Таким чином, слід зазначити, що перераховані засади судочинства є основою для забезпечення господарського судочинства за участю іноземних держав.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що міжнародний договір – це договір, укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування. Особливе місце серед норм міжнародних договорів у господарському судочинстві відводиться Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод та рішенням Європейського суду з прав людини. Важливим кроком у розвитку господарського законодавства України є потреба в розробці Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій із питань господарського судочинства. У цій Інструкції слід сформулювати вимоги щодо документів, необхідних для розгляду питання про виконання рішень іноземного суду на території України.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародні договори : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
3. Віденська конвенція про право договорів між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_a04.
4. Загальна теорія держави й права : [підручник] / За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Харків : Право, 2009. – 584 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від

17.07.1997 р. № 475/97-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/475/97%D0%B2%D1%80>.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

8. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

9. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

10. Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності від 20.03.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_076.

11. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.

